

Пише:
Сјаса
Бошњак

Кикинда, фебруар 2010.

...Duž beskonačne ulice redovi lipa. Jedan ogromi mlin, možda najveći u državi, pa bezbrojne seljačke ulice onih kvartova koje ovde zovu frtalji... Malo dalje lepe zgrade gimnazije, suda, opštine i ogromna pijaca. Ali nije to Kikinda - Kikinda to je nešto nevidljivo, što se nazire tek posle kad je čovek pripit.

Miloš Crnjanski, iz reportaže *Daća u Kikindi*, *Politika*, decembar 1923.

Moј ponovni dolazak u grad u kome sam odrastao, posle sedam godina odsustva, izaziva pomalo konfuzna osećanja. S jedne strane liči na posetu stranca koji se retko pojavljuje, a s druge na povratak kući. Ovo drugo osećanje se zasniva na dragim ljudima sa kojima se ponovo srećem, a koji su deo moje prošlosti. To mi daje neophodnu sigurnost dok kasno uveče iz pravca Zrenjanina, kroz nekadašnju industrijsku zonu, ulazimo u drugi frtalj. Iz razgovora sa Duletom, koji me je dočekaо na Surčinu, doznajem šta se u gradu izdešavalo za proteklih sedam godina: promenilo se nekoliko gradskih uprava, od kojih je najdublji trag ostavila vladavina radikalno-deessesovske koalicije, koja je uglavnom upropastila sve što je prethodna petooktobarska, DOS-ovska garnitura pokušala da dovede u red. Ekonomska tranzicija Srbije, iz morskog nam socijalizma u divlji kapitalizam, uništila je kikindsku privredu tj. opštinu koja je osamdesetih bila treća po nacionalnom dohotku u Jugoslaviji. Velike firme, iz gore pomenute industrijske zone, sada tavore sa nekoliko puta umanjenim brojem radnika: *Livnicu* (nekad pravila autodelove za *Opel*) kupio je slovenački *Cimos*, a fabrika crepa *Toza Marković* je putem sumnjive privatizacija pala u ruke još sumnjivijim privatnicima. Ove dve firme, od kojih je svaka nekad zapošljavala po pet hiljada ljudi, na ivici su propasti, a oni "srećnici" koji su uspeli da sačuvaju radno mesto sada "uživaju" u mesečnim platama od jedva dve stotine evra tzv. minimalcu. Hemijska industrija *Hemik*, fabrika mesa *PIK* i fabrika konzerviranog povrća *Prima* su zatvorene, a jedine dve firme koje relativno uspešno posluju su metanolsko-sirčetni kompleks *MSK* i fabrika kolača *Banini*. Nekadašnji ponos grada, Hotel *Narvik*, svojevremeno jedini hotel A kategorije u Vojvodini, je zatvoren tj. trenutno je u posedu lokalnog tajkuna, koji ga je otkupio državnim parama (od kredita dobijenih preko političkih veza), a kad kucne povoljan čas prodaće ga za par milion evrića, (malo li je?) pretpostavljamo nekom od inostranih hotelskih lanaca. Dobrodošli u divlji kapitalizam na srpski način!

Za devedest godina od kad je pisac i novinar Miloš Crnjanski pohodio Kikindu i svoje utiske opisao u *Politici*, severno-banatska prestonica se mnogo promenila, ali su tu i dalje i lipa i frtalji, te barokne zgrade gimnazije, suda i opštine. Jedino je pijaca još posle rata izmeštena sa glavnog trga. Kikinda, s kraja prve decenije XXI veka, u koju sam ja te kasne jeseni dopu-

tovao ličila je na grad koji je zadesila nuklearna kataklizma: osim subotom uveče, ulice su bile puste, kafići poluprazni, gradskim korzom promicala je tek po koja ljudska spodoba umotana u neki šal, kapu ili šta već...Ljudi su praznih pogleda išli za samo njima znanim poslovima, a sve je to nekom ko je došao sa strane (u ovom slučaju piscu ovih redova) izgledalo kao da je upravo objavljena vest da se približava smak sveta. Metaforički govoreći tako se danas oseća više od polovine građana Srbije: divlji kapitalizam, odnosno prvobitna akumulacija kapitala u Srbiji, donela je rasprodaju nekadašnjih društvenih preduzeća, te rasporodaju ekonomskih i prirodnih resursa države, što sve ukupno traje već toliko dugo da su ljudi odavno shvatili da im se ništa dobro ne sprema. Sprega političara, tajkuna i novokomponovanih kapitalista, koji su svoj "prvi milion dolara" zaradili uglavnom na nezakonit način za vreme Miloševićevog vaktа, dovela je današnju Srbiju u stanje koje se u ekonomsko-političkoj teoriji obično zove KORUPCIJA KAO SISTEM. Umesto da zaštiti svoje građane, država

Subotički motivi

tj. demokratski izabrani politički predstavnici tih istih građana, štite interes novopećnih kapitalista i svoj sopstveni interes, bezočno se bogateći kroz nezakonite privatizacije i direktne provizije od strane onih koji koncentrišu svoj kapital i monopolizuju tržište.

U Vojvodini se ovaj proces najbolje vidi u otkupu velikih parcela obradivog zemljišta od strane nekolicine tajkuna, bez ikakve strategije da se ulaganjem u razvoj poljoprivredne proizvodnje, pre svega poveća zaposlenost i da se poljoprivreda najzad dovede do nivoa da bude strateška privredna grana države. Država takođe ne radi ništa na razvoju takve strategije, pa su danas vojvođanska sela sve praznija, a napuštene kuće i kuće pomrlih domaćina se prodaju budzašto. Drastičan primer ovoga je npr. informacija koja je početkom novembra osvanula u *Kikindskim novinama*, da su u novoj školskoj godini u Nakovu, selu na rumunskoj granici udaljenom sedam kilometara od Kikinde, u prvi razred upisana tri učenika. Za vreme svog tromesečnog boravka u Srbiji, proputovao sam skoro celu njenu severnu pokrajinu i sa žalošću mogu da kažem da grad do koga mi je najviše stalo ostavlja najtužniji utisak. Doduše, nova gradska vlast, koja preslikava koaliciju stranaka na republičkom nivou, preti oživljavanjem privrede i revitalizacijom grada. U planu je nekoliko projekata na polju kulture, kao npr. otva-

ranje modernog muzeja *Terra*, u kojem bi bile izložene monumentalne skulpture od terakote sa vajarskog simpozijuma koji se već 29. godina organizuje na jednom od starih pogona fabrike crepa, otvaranje nekoliko legata, pretvaranje napuštene kasarne u multimedijalni kulturni centar itd. Šta će od svega biti videćemo, ali ono

Sa vojvođanskom legendom

što se već nazire je jedan potpuno novi geo-strategijski položaj koji Kikinda ima posle nedavnog ukidanja viza za EU. Blizina Temišvara, Segedina i još nekih gradova u susednim Mađarskoj i Rumuniji izvlače ovaj grad iz pozicije "slepeg creva", koju je decenijama imao. Izgradnja novih železničkih pravaca - pruge Kikinda-Segedin i obnova pruge Kikinda-Temišvar, te izgradnja novog auto-puta prema Hrvatskoj, preko nedavno izgrađenog mosta na Tisi kod Ade, otvaraju ekonomsku per-

Kikinda - gradski trg

spektivu za ceo severno-banatski region. Kikinda je nedavno odobrena i izgradnja teretnog aerodroma, a putnički aerodrom u Temišvaru je na samo pola sata vožnje. Možda i ja sledeći put sletim na njega!?

Nastavak moje turneje po Vojvodini bila je poseta Subotici krajem, što je definitivno popravilo loš utisak iz rodnog grada. Naime, još prošle zime sam se dogovorio sa Zvonkom Bogdanom da ću ga obići na severu Bačke. Sa Zvonkom sam se sreo na periferiji Subotice, u njegovoj kući-konjušnici u Imotskoj ulici, gde drži svoje trkačke konje, a koja se nalazi kod samog hipodroma. U neposrednoj blizini je još jedna značajna gradska "institucija" - čuveni subotički buvljak. Dok sedimo u prostranom gonku stare paorske kuće, evociramo uspomene na Zvonkov vankuverski koncert, ali i pričamo opet o njegovom rodnom gradu Somboru, salašima, kojih je sve manje, konjima, kojih je sve

manje, tamburašima, kojih je sve manje (pogotovo onih dobrih) i Zvonkovoј dugogodišnjoj pevačkoј karijeri, koja ga je uzdigla na nivo kulturnog simbola Vojvodine. Poklanje mi nekoliko svojih recentnih kompakt-diskova i luksuznu monografiju pod nazivom *Zvonko Bogdan: Pesme i konji*. Knjiga je prebogato ilustrovana fotografijama iz njegovog porodičnog albuma, a sadrži i tekstove, note, istorijat i poreklo tj. imena autora svih njegovih najpoznatijih pesama. Pesama je mnogo i one na najlepši način opisuju panonsku ravnicu - Vojvodinu, koja polako nestaje i koja postoji samo u našem sećanju. *Kad god se pomene Vojvodina iz ovih naših dana ili iz ne mnogo daleke prošlosti pomislim na Miku Antića, Đorđa Balaševića i Zvonka Bogdana*, napisao je autor monografije, Aco Dogandžić. Apsolutno se slažem sa ovim izborom, a mislim da ćemo postati svesni prave veličine poslednje dvojice tek onda kad ih više ne bude. Do tada poželim im dobro zdravlje i još puno pesama u laganom ritmu.

Sa Zvonkom se viđam i dan kasnije na kafi u restoranu *Boss*, koji se nalazi u samom centru Subotice, u ulici Matije Korvina. Restoran sa svojom prelepom baštom izlazi na dve ulice i smešten je u renoviranoј secesijskoј zgradi, a zgradama građenim u tom arhitektonskom stilu Subotica zaista obiluje. Najlepši primerak secesijske arhitekture nalazi se preko puta željezničke stanice i u njoj je trenutno smeštene *Savremene galerija*. Subotica me je, inače, najviše impresionirala količinom obnovljenih fasada na starim baroknim, klasicističkim i secesijskim zgradama, dakle, jednom smišljenom urbanom politikom i brigom gradske uprave, koja je na najboljem putu da od severnobacke prestonice napravi moderni srednje-evropski grad. Od Zvonka sam ekskluzivno saznao da će na Paliću uskoro biti otvorena i *Vinarija Zvonko Bogdan*, projekat iza koga stoji konzorcijum nekoliko privatnih firmi i koji će biti prvorazredna vojvođanska turistička atrakcija. U toku je rekonstrukcija *Narodnog pozorišta*, a i podatak da sam lično ušao u bar pet-šest knjižara (a knjižare danas baš nisu česta pojava u unutrašnosti Srbije) govori da je Subotica ozbiljno

mesto. U knjižari *Danilo Kiš*, na glavnom gradskom trgu, nisam odeoleo a da ne kupim nešto od najpoznatijeg subotičkog pisca. Odlučujem se za drugi deo Kišove porodične trilogije, zbirku priča pod nazivom *Rani jadi* u kojoj je opisao svoja dečaka sećanja na subotičke ulice: *S jeseni, kad počnu vetrovi, lišće divljeg kestena pada strmoglavce. Onda se čuje zvuk: kao da je ptica udarila kljunom u zemlju. A divlji kesten pada, bez i najmanjeg vetra, sam od sebe, kao što padaju zvezde - vrtoglavo. Onda udari u tle s tupim krikom.*

Dok sedim u šaragama lokalnog autobusa na liniji Subotica-Kikinda, naizmenično gledam na panonsku ravnicu oko Paličkog jezera i na stranice Kišove memoarske proze i pokušavam da, usred žamora koji proizvode studenti subotičkog univerziteta vraćajući se u svoje bačke i banatske palanke, oslušnem topot divljeg kestena.